ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ὑφηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Ἡ Ψυχολογία ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ψυχικοῦ βίου, τῶν ἀνθρώπων κυρίως, ἔχει μεγίστην σημασίαν καὶ κρατεῖ ἀμείωτον τὸ κῦρος αὐτῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, διότι ἡ γνῶσις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς. Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν ἐπιστήμην περὶ τῆς ψυχῆς ὡς τὴν πρώτην, δεδομένου ὅτι ἀσχολεῖται αὕτη περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν «βελτιόνων καὶ θαυμασιωτέρων» καὶ ἔτι πλέον συμβάλλει «πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν» (περὶ ψυχῆς Α, Ι, 402a 3-6). Γενικῶς δὲ τὴν σπουδαιότητα τῆς Ψυχολογίας ἀνεγνώρισεν ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης καθὼς καὶ ἡ μεταγενεστέρα φιλοσοφία, ὡς τοῦτο καταδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι σχεδὸν ὑπὸ πάντων διετυπώθη ἑρμηνεία τις περὶ τῆς ψυχῆς. Ἀναφέρομεν περαιτέρω ἐλάχιστα ἐκ τῶν ἑρμηνειῶν τούτων προκειμένου νὰ καταδείξωμεν τὸ ἐν τῇ ροῇ τοῦ χρόνου αὐξανόμενον διαφέρον περὶ αὐτῆς.

Οὕτως ὁ Θαλῆς ὁ Μηλήσιος «ἀπεφήνατο πρῶτος τὴν ψυχὴν φύσει ἀεικίνητον ἢ αὐτοκίνητον»[1]. Οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἀποδέχονται ὡς γνώρισμα αὐτῆς τὴν κίνησιν ἑαυτῆς καὶ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς ἰδίας [«ἐοίκασι γὰρ οὗτοι πάντες — Πυθαγόρειοι καὶ Ἀναξαγόρας — ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οἰκειοτάτην εἶναι τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχήν, ταύτην δὲ ὑφ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηδὲν ὁρᾶν κινοῦν, ὃ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται»] (Ἀριστ. περὶ ψυχῆς Α', 2, 404a 24-28). Ἐπὶ τούτοις ἀναγνωρίζουν ὅτι αὕτη ἔχει τὰ γνωρίσματα τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ ἄὐλου (Ἀριστ. περὶ ψυχῆς Α, 2, 405b 11-12), ἅτινα καὶ ὑπ' ἄλλων προσωκρατικῶν φιλοσόφων γίνονται διὰ τὴν ψυχὴν ἀποδεκτά.

Ὁ Πλάτων ἀποδεχόμενος ὡς κίνητρον τῆς ψυχῆς τὰς *ἰδέας*, αἵτινες τὴν καθαρότητα αὐτῶν εὑρίσκουν εἰς τὸ Ἐπέκεινα, ἀναγνωρίζει ὅτι προορισμὸς τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἀνύψωσις αὐτῆς εἰς τὰς ἰδέας. Ἐκ τούτων ἡ Ψυχολογία του θεωρεῖται ὡς *Ψυχολογία συνειδήσεως*, δεδομένου ὅτι ἐξετάζει οὗτος τὸ ἐνσυνείδητον μέλημα τῆς ψυχῆς νὰ κατανοήσῃ καὶ ἑρμηνεύσῃ τὸν

1. Hermann Diels, Fragmente der Vorsokratiker, 1954, I, 79, 31-32.

ψυχικὸν βίον ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ἐπέκεινα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης διαφέρον διὰ τὴν Ψυχολογίαν παρουσιάζει μόνον ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἱκανοτήτων τῆς ψυχῆς, αἵτινες πραγματοποιοῦν τὴν προσέγγισιν πρὸς τὸ Ἐπέκεινα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐξ ἀντιθέτου ἐνδιαφερόμενος περισσότερον διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς πραγματικότητος τῆς ζωῆς θεωρεῖ ὅτι ἡ ψυχὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ *εἶδος* σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ, τὸ ὁποῖον ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐντελέχειαν (περὶ ψυχῆς 412b 4), διότι προσδιορίζεται διὰ ταύτης ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη δυναμικότης ἑκάστου σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ, ἥτις προκαλεῖ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σώματος πρός τι τέλος, τὸ εἶδος, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ ἐν τῷ σώματι τούτῳ φανέρωσις τῆς ζωῆς.

Ἐκ τούτου ἡ Ψυχολογία του συνδέεται πρὸς τὴν Βιολογίαν καὶ τὴν Πολιτικήν, δεδομένου ὅτι ἑρμηνεύει τὰς ἐξελικτικὰς βαθμίδας τῶν δεξιοτήτων καὶ ἱκανοτήτων τῆς ψυχῆς, αἵτινες στηρίζουν τὴν βιολογικὴν καὶ πολιτικὴν ἢ γενικώτερον πνευματικὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη τῆς ἐρεύνης τοῦ ψυχικοῦ βίου ἄλλοτε μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ἐπέκεινα, ἄλλοτε δὲ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἡ ἄποψις, ὅτι εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τούτου τὰ ἀντίστοιχα κίνητρα πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, ὡδήγησε τὴν Ψυχολογίαν τοῦ Μεσαίωνος εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ *Μυστικισμοῦ*, ὅστις ἐκτιμῶν τὰς βαθυτέρας πηγὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου καὶ γενικῶς τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται ἡ αὐτοτροφοδότησις αὐτῆς, διδάσκει, ὅτι ἐκεῖθεν ἐπιτελεῖται καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν μυστικῶν τῆς θείας δημιουργίας[1].

Πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Μυστικισμοῦ ἀντιτίθεται ἡ *Ἀναγέννησις* καὶ ὁ *Ἀνθρωπισμός*, τῶν ὁποίων τὰ διαφέροντα στρέφονται οὐχὶ πρὸς τὴν ἑρμηνείαν μιᾶς μεταφυσικῆς τελειώσεως τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔρευναν ἑνὸς γονίμου ἐν τῇ ζωῇ ψυχικοῦ βίου. Αἱ ἱκανότητες τούτου δὲν μελετῶνται πλέον ἐν σχέσει πρὸς τὴν τελείωσιν τοῦ Ἐπέκεινα, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν δημιουργιῶν τῆς ζωῆς. Ἀσφαλῶς δὲ αἱ σχετικαὶ κοσμοθεωρίαι περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀποτελοῦν γνώμονα καὶ διὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Οὕτως ὁ Leibnitz θεωρῶν τὸν ἄνθρωπον ὡς μέλος ἑνὸς ὅλου, ὅπερ συναπαρτίζει τὸ σύμπαν, διδάσκει ὅτι ἡ κίνησις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπιτελεῖται κατὰ τὴν προσδιωρισμένην τάξιν, ἐξ οὗ λόγου ἀναφαίνεται ἡ προδιατεταγμένη ἁρμονία. Ἡ ἄποψις αὕτη ἀναζητοῦσα νὰ ἀποκαλύψῃ πέραν ἀπὸ τὰ φαινόμενα τὴν οὐσιαστικὴν καὶ διαρκῆ ἐκείνην πραγματικότητα, τῆς ὁποίας ἐκδήλωσις εἶναι τὰ φαινόμενα, στηρίζει τὸ περιεχόμενον τῆς *Ὀντολογικῆς Ψυχολογίας*, δεδομένου ὅτι παρουσιάζει διαφέροντα διὰ τὴν ὀντολογικὴν φύσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς *Λογικοκρατίας* ἐκτιμῶνται ἰδιαιτέρως αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, αἵτινες καλλιερ-

1. Κ. Δημητροπούλου, Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας, 1957, σ. 96-97.

γοῦν τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, ἐν ᾧ ἀντιθέτως ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς *Ἐμπειριοκρατίας* ἐκθειάζονται τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα τῆς ψυχῆς.

Δὲν ἔχομεν τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα. Ἀρκούμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅτι παρουσιάζουν ταῦτα τοιαύτην καὶ τοσαύτην σημασίαν, ὥστε σχεδὸν οὐδεὶς τῶν κορυφαίων φιλοσόφων ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ βίου παρημέλησε τὴν ἔρευναν τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Τὸ γεγονὸς μάλιστα, ὅτι ἡ Ψυχολογία διὰ μέσου τῶν αἰώνων δὲν παρουσιάζει σταθερὸν περιεχόμενον, ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ὅτι αὕτη ἔχει μεγίστην σημασίαν. Διότι ἡ ποικιλία αὕτη τοῦ περιεχομένου πιστοποιεῖ τὰς πολλαπλᾶς δυνατότητας καὶ ἱκανότητας τῆς ψυχῆς δυναμένης νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ ἱκανοποιῇ τὰ ἑκάστοτε διαφέροντα τῆς ζωῆς.

Πρόθεσις ἤδη ἡμῶν εἶναι νὰ καταδείξωμεν τὰ περιεχόμενα ἐκεῖνα τῆς Ψυχολογίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετοῦνται τὰ *σπουδαιότερα φαινόμενα τῆς ζωῆς*. Ἡ ἐξυπηρέτησις ὅμως αὕτη καταδεικνύει καὶ τὰ *δικαιώματά* της. Διότι ὅσον περισσότερον τὸ περιεχόμενόν της προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν διάρθρωσιν πτυχῆς τινος τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τόσον περισσότερον προσδιορίζεται ἐκ τούτου τὸ δικαίωμα τῆς Ψυχολογίας. Περαιτέρω ἀναφέρομεν τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν περιεχομένων τούτων.

1) Ἑρμηνεύουσα ἡ Ψυχολογία γενικῶς τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων ἐξυπηρετεῖ κατὰ τὸν ἀξιολογικώτερον τρόπον τὴν ζωήν. Διότι δι' αὐτῆς χωρὶς πλάνην καὶ χωρὶς ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἄλλων συνανθρώπων ρυθμίζομεν τὴν ζωήν. Ὅσον μάλιστα εἶναι καλυτέρα ἡ ψυχολογικὴ ἔρευνα τῶν συνανθρώπων *τόσον ἰδανικώτερον διαρθρώνεται ἡ κοινωνικὴ συμβίωσις*. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς γνωστόν, κατ' ἐξοχὴν κλίνει πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωήν. Οὐδέποτε ὅμως θὰ εἶναι οὗτος ἐκ ταύτης ἱκανοποιημένος, ἂν διάγῃ ζωὴν μὴ ἐνηρμονισμένην πρὸς τὰ ἐλατήρια καὶ τὰ κίνητρα τῆς ψυχῆς. Πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεις θὰ δοκιμάζῃ ἑκάστοτε, ἐφ' ὅσον πλανᾶται ὡς πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τὰς διαθέσεις τῶν συνανθρώπων. Ἂν ὅμως ταῦτα ὀρθῶς ἀντιληφθῇ, τότε καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωήν του οὐδόλως παραπαίει. Ἡ ἀντίληψις ὅμως αὕτη μόνον διὰ τῆς Ψυχολογίας ἐπιτυγχάνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ζωὴ χωρὶς τὴν Ψυχολογίαν θεωρεῖται ἀκατανόητος.

Ἡ γνῶσις τῆς ψυχῆς δὲν στηρίζει μόνον τὴν διάρθρωσιν ὀρθῆς κοινωνικῆς μορφῆς ἀλλὰ καὶ τὴν *λογικὴν ρύθμισιν τῶν ἐπαγγελμάτων*. Εἶναι ἤδη γνωστὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπαγγελματικῆς καθοδηγήσεως τῶν νέων, ἥτις προσδιορίζεται τὸ μὲν ἀναλόγως τῶν κλίσεων τούτων, τὸ δὲ ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἀναγκῶν τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων. Ἡ πρώτη ὅμως προϋπόθεσις μόνον διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης δύναται νὰ ἐξυπηρετηθῇ. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰδικαὶ Ψυχολογίαι, αἵτινες ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν πλαισίωσιν τῶν ἐπαγγελματικῶν κλάδων διὰ καταλλήλων τροφίμων ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἔρευναν τὰς ἐπαγγελματικῆς κλί-

σεως αὐτῶν εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἄσκησις τοῦ ἔργου των νὰ ἀποβῇ ἐπωφελὴς διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς Ψυχολογίας κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος πολλαπλῶς ν' ἀποβαίνῃ ὁ ρυθμιστὴς τῆς διαρθρώσεως ἀλλὰ καὶ ἐξυψώσεως *τοῦ κοινωνικοῦ βίου*. Ἐκ τούτου κατανοοῦμεν *τὸ πρῶτον δικαίωμα* αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἔγκειται εἰς τὴν δυνατότητα ταύτης *νὰ καθορίζῃ τὴν κοινωνικὴν διάρθρωσιν καὶ ἐξύψωσιν*.

2) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐνῷ *ὁ ἄνθρωπος ἐρευνᾷ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν*, ἡ Ψυχολογία ἐρευνᾷ τὸν ψυχικὸν κόσμον αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ψυχολογία δηλονότι ἔχει τὸ μέγα προσὸν νὰ ἐξετάζῃ οὐχὶ τὰ ἄλλα δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν πηγὴν τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ.

Ἑρμηνεύουσα δὲ τὴν ὑπόστασιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, ὅστις ἀναπτύσσεται ἐκ τῆς κοινῆς συμβολῆς σώματος καὶ ψυχῆς καὶ ὅστις περιλαμβάνει ἀντιλήψεις καὶ προθέσεις, συναισθήματα καὶ παρορμήσεις καὶ γενικῶς πάντα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἑρμηνεύει αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῆς προσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικήν του ἀσχολίαν. Διότι πάντα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἀφετηρίαν τῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐξωτερικεύσεων τῶν ἀνθρώπων ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, ἥτις ὡς ἐκ τούτου ἐλέγχει τὴν *πρώτην* ἀλλὰ καὶ ἀξιολογικωτέραν φάσιν τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας. Ἔχει δὲ τοῦτο ὑψίστην σημασίαν, διότι ἡ ψυχολογικὴ ἀποκάλυψις τῆς φάσεως ταύτης ἤτοι τῶν πρώτων βημάτων ἐπὶ πάσης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τοῦ ἀτόμου, ὡς τῶν διαφερόντων τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τῶν ἐπιρροῶν καὶ ἐπιδράσεων, τῶν ὁποίων τὴν συμβολὴν ἐδέχθη, καὶ γενικῶς τῶν σχετικῶν σκέψεων καὶ συναισθηματικῶν του καταστάσεων, ἀποτελεῖ ἐφόδιον, ὅπερ παρέχει εἰς τὸν ψυχολόγον τὴν ἱκανότητα ὄχι μόνον νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀρχικὴν ταύτην φάσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ προκαθορίζῃ ἔν τινι βαθμῷ τὴν ὅλην δημιουργικὴν δραστηριότητα καὶ προσπάθειαν. Διότι ὅταν γνωρίζῃ τις τὰ κίνητρα μιᾶς ἐνεργείας, δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ τὸ νόημα τῆς περαιτέρω ἐκδηλώσεώς της. Διὰ μέσου τῆς Ψυχολογίας συνεπῶς δυνάμεθα νὰ ὑπεισέλθωμεν τόσον εἰς τὴν ἀρχικὴν φάσιν τῆς *ἐπιστημονικῆς* δημιουργίας τῶν ἀνθρώπων, ὅσον καὶ εἰς οὐσιώδη βήματα τῆς περαιτέρω πορείας του.

Δὲν εἶναι ὅμως ἡ φάσις αὕτη ἁπλῆ καὶ μονοειδὴς ἢ μονόπτυχος. Παρουσιάζει ἐξελικτικὰς βαθμίδας, τῶν ὁποίων διάφορος εἶναι ἡ ὑφή. Οὕτως ἀναφαίνονται τὰ *βιώματα*, κατόπιν τὰ *συνειδητὰ γεγονότα* καὶ τέλος ἡ *ἐσωτερικὴ πολιτιστικὴ ἐνεργητικότης*. Πρέπει ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν, ἐὰν ἐφ' ὅλων τῶν ἐξελικτικῶν τούτων βαθμίδων, αἵτινες συναπαρτίζουν τὴν πρώτην φάσιν πάσης ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας, ἀπαντῶνται στοιχεῖα, ἅτινα ἐνδιαφέρουν τὴν Ψυχολογίαν. Ἁπλῆ ὅμως θεώρησις τούτων δεικνύει, ὅτι τὰ περιεχόμενα καὶ τῶν τριῶν τούτων βαθμίδων *ἐξ ὁλοκλήρου ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας*.

Οὕτω α) τὰ *βιώματα* παρουσιάζοντα τὴν πρώτην ἀντίδρασιν καὶ τὴν πρώτην ἀνταπόκρισιν *τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου* εἰς πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερικὴν ἐπιρροὴν καταδεικνύουν ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα δὲν εἶναι *ἀδέσποτα ἀλλὰ γεγονότα αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑποκειμένου*. Ἐπὶ πλέον *συναρμολογοῦν ταῦτα ἑνότητα*, ἥτις κατὰ τὴν ἐν ἀνωτέρᾳ ἐξελίξει των βαθμίδα ἀποβαίνει ἐξυπηρετικὴ διὰ τὸ ἄτομον. Ἡ ἑνότης δηλονότι αὕτη ὑποδηλοῖ *πρόθεσιν*, ἥτις ὡς κεντρομόλος αἰτία ὁδηγεῖ εἰς τὴν συγκρότησιν ὡς ὑφῆς, ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀπόχρωσιν καὶ δὴ καθ' ὡρισμένην κατεύθυνσιν, τῆς ὁλότητος τοῦ ἑκάστοτε ψυχικοῦ κόσμου καὶ ἐπὶ πλέον ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς ἐπηρεάζει καὶ τὸν ἑπόμενον ψυχικὸν βίον. Ἐκ τούτου τὰ βιώματα παρουσιάζουν τὰ ἑξῆς *πλεονεκτήματα*: αα) Διὰ τῶν βιωμάτων ἀναπτύσσεται *μορφοποιὸς δύναμις*, ἥτις ποικίλλει μὲν κατὰ τὴν φύσιν τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ ὑποκειμένου, δημιουργεῖ ὅμως τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς περαιτέρω δραστηριότητος τοῦ ἀτόμου.

ββ) Διὰ τῶν βιωμάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῆς μορφοποιοῦ ταύτης δυνάμεως καλλιεργοῦνται καὶ δημιουργοῦνται οἱ ποικίλοι *δεσμοὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν οἰκογένειαν, κοινωνίαν* κ.τ.τ., δεδομένου ὅτι ὅσον πλουσιώτερα εἶναι τὰ σχετικὰ βιώματα ἐπὶ τοσοῦτον καὶ οἱ δεσμοὶ τῶν μελῶν τούτων εἶναι ἰσχυρότεροι.

γγ) Διὰ τῶν βιωμάτων δημιουργεῖται *ὁ συνεκτικὸς κρίκος παρελθόντος καὶ μέλλοντος*, διότι τὸ ἄτομον φιλοδοξεῖ νὰ κινῆται εἰς τὴν ζωήν του εἰς τὸν γνώριμον πνευματικὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον προσλαμβάνει ἐκ τῶν προτέρων γενεῶν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον μετὰ τοῦτο ἐντάσσεται. Ἐκ τούτου τὰ βιώματα τῶν προγονικῶν ἀρετῶν ἠλεκτρίζουν τὰς ψυχὰς τῶν μεταγενεστέρων καὶ τὸ θησαύρισμα τῶν ἀρετῶν τούτων ἀποτελεῖ καύχημα διὰ τὰς νεωτέρας γενεάς. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ ἡ ἀξία τῶν παραδόσεων μόνον διὰ τῶν σχετικῶν βιωμάτων θεμελιοῦται.

Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα, ἐφ' ὅσον τὰ βιώματα ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, προσδίδουν εἰς ταύτην καὶ τὸ *δικαίωμα νὰ κρίνῃ ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τούτων*. Οὕτως ἔχει τὸ δικαίωμα ἡ Ψυχολογία, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν βιωμάτων, νὰ προσδιορίσῃ τὸν βαθμὸν τῶν οἰκογενειακῶν ἢ φυλετικῶν δεσμῶν. Τὸ δὲ δικαίωμα τοῦτο ἐπιτείνεται, ἰδίᾳ εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς δύναται αὕτη νὰ κατανοήσῃ τοὺς παράγοντας τῆς δημιουργίας τῶν βιωμάτων.

β) Ἀλλὰ καὶ τὰ *συνειδητὰ γεγονότα*, ἅτινα καταδεικνύουν ἀνωτέραν βαθμίδα ἐξελίξεως τῶν βιωμάτων, ἀποτελοῦν χῶρον τῆς Ψυχολογίας. Διὰ τούτων διαδηλοῦται ὅτι τὸ ὑποκείμενον προσηλούμενον πρὸς τὸ περιεχόμενόν των λαμβάνει ἐπίγνωσιν τούτων καὶ κρατεῖ ταῦτα σαφῶς ἐν ἑαυτῷ εἰς ἑνότητα. Ἔχουν δὲ τὰ συνειδητὰ γεγονότα τὸ ἰδιαίτερον προσὸν ὅτι δημιουργοῦν τὰ *δεδομένα τῆς ἐμπειρίας*. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ ὑποκείμενον διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων ἐπιτελεῖ τὰ ἑξῆς:

αα) Ἐπειδὴ τὴν διάρθρωσιν τῆς ἐμπειρίας προσδιορίζει ἡ συμβολὴ τοῦ Ἐγώ, φέρει τὸ ὑποκείμενον διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων τὴν διάρθρωσιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου κατὰ τὰς ἰδίας ἀπαιτήσεις τοῦ Ἐγώ.

ββ) Ἀποκαλύπτει τοὺς παράγοντας, οἵτινες συνεργοῦν εἰς τὴν διάρθρωσιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου.

γγ) Ἀφυπνίζεται διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων ἡ ἐνεργητικότης καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ ὑποκειμένου ἤτοι συλλαμβάνει τοῦτο τὴν ἐναργῆ καὶ ἐνεργὸν ἐπιδίωξιν τοῦ ἐν αὐτοῖς σκοποῦ. Προκαλεῖ δηλαδὴ ἐνταῦθα τὸ ἄτομον συναλλαγὴν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ ἐκ τῶν ἐπιρροῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διαμορφωθέντος ψυχικοῦ κόσμου, καὶ διὰ τῆς συναλλαγῆς ταύτης ὄχι μόνον διερεθίζεται ἡ βούλησις ἀλλὰ ρυθμίζονται καταλλήλως καὶ αἱ ἄλλαι ψυχικαί του δυνάμεις.

δδ) Ἀφοσιοῦται ἐντονώτερον εἰς τὸν ἐνσυνείδητον ἤδη ψυχικόν του κόσμον καὶ ἐσωτερικεύεται ἱκανοποιούμενον ἐκ τῆς ψυχικῆς ταύτης δημιουργίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ ἀτόμου ἀποτελεῖ προσωπικὸν δημιούργημα τοῦ ἰδίου, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑνὸς μὲν φανερώνει τὸν χαρακτῆρα τῆς ψυχῆς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν κατεύθυνσιν καὶ τοὺς σκοποὺς ταύτης. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ *συνειδητὰ γεγονότα προσδιορίζουν τὸ χαρακτηριστικώτερον περιεχόμενον τῆς Ψυχολογίας*, τὸ ὁποῖον τόσον ἐξετιμήθη ὥστε νὰ γίνεται ἀποδεκτὸν ὑπὸ κορυφαίων ψυχολόγων, ὡς τοῦ Προέδρου τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βιέννης Hubert Rohracher, ὅτι ἡ Ψυχολογία εἶναι κυρίως ἐπιστήμη μόνον τῶν συνειδητῶν βιωμάτων καὶ γεγονότων. Καὶ ναὶ μὲν δὲν διαμφισβητεῖ οὗτος τὴν ὑπόστασιν τῶν μὴ συνειδητῶν γεγονότων, οὐδὲ παραγνωρίζει τὴν ἐπιρροὴν τούτων εἰς τὸν ψυχικὸν βίον, θεωρεῖ ὅμως ὅτι ταῦτα ὡς μὴ ἐξηκριβωμένα ἀποτελοῦν ὑπόστασιν ἀδιάφορον διὰ τὴν Ψυχολογίαν, ἐφ' ὅσον χρόνον ταῦτα μένουν μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐν τῇ συνειδήσει ὅμως ἀποσαφήνισις τούτων καθιστᾷ τὰ ἴδια, κατ' αὐτόν, περιεχόμενον τῆς Ψυχολογίας. Οὕτω παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων προσποριζεται ἡ Ψυχολογία *νέον δικαίωμα*. Διότι, ἐφ' ὅσον ἑρμηνεύει ταῦτα, ἔχει αὕτη τὸ δικαίωμα νὰ *ἀποκαλύπτῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς ψυχῆς τῶν ἀτόμων καὶ τοὺς σκοποὺς τούτων*[1].

γ) Τέλος παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἡ τρίτη βαθμὶς τῆς πρώτης φάσεως τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας ἤτοι ἡ *ἐσωτερικὴ πολιτιστικὴ ἐνεργητικότης*, ἥτις παρουσιάζει νέαν βαθμίδα τῆς ἐξελίξεως τῶν συνειδητῶν γεγονότων, ἀποτελεῖ χῶρον τῆς Ψυχολογίας. Διότι φανερώνει αὕτη, ὅτι τὸ ὑποκείμενον αὐτοτροφοδοτούμενον διὰ τῆς ἐσωτερικεύσεώς του καὶ τῆς προσωπικῆς του ἀφοσιώσεως εἰς τὸν συνειδητὸν κόσμον δημιουργεῖ μεγαλυτέρας ἀπαιτήσεις διὰ

1. Hubert Rohracher, Einführung in die Psychologie, 1953, σ. 7.

τὸ ψυχικόν του Ἐγώ, καθ' ἃς παρουσιάζεται ὑπέρβασις τῆς ψυχικῆς του ἐνεργείας ἐκ τῆς βιολογικῆς ὑποστάσεώς του πρὸς τὴν σφαῖραν τῆς ἀξιολογικῆς ὑποστάσεως. Καλοῦμεν τὴν ὑπέρβασιν ταύτην *βάθος τῆς συνειδήσεως* καὶ παρατηροῦμεν ὅτι συνδέεται αὕτη τόσον μετὰ συναισθηματικῶν παρορμήσεων πρὸς τὰ ἀξιολογικὰ ἰδεώδη ὅσον καὶ μετὰ τῶν συναισθημάτων εὐθύνης. Αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι καὶ αἱ ψυχικαί του δυνάμεις τίθενται ἤδη εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ τεθέντος σκοποῦ καὶ ἡ ὅλη διάθεσις τῶν ἀτόμων χαρακτηρίζεται ὡς *πολιτιστικὸς διερεθισμός*. Οὕτως ἀναφαίνεται ἐνταῦθα ἡ ἀφετηρία τῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀτόμου, ἤτοι τὸ στάδιον ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ συνείδησις ἀξιολογεῖ τὴν ἐν τῷ ὀργανισμῷ ὑπάρχουσαν ψυχικὴν ἐνέργειαν, διότι μετατοπίζει καὶ μετασχηματίζει ταύτην πρὸς πολιτιστικὴν ἐνάργειαν ἤτοι πρὸς μίαν ἐξωτερίκευσιν, ἐξ ἧς μέλλει νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ἄτομον τὸ γνώρισμα τῆς *προσωπικότητος*.

Καὶ ἡ ὑπέρβασις αὕτη, προσδιορίζουσα τὴν μεταβατικήν, πρὸς ἀξιολογικὰς σφαίρας, πορείαν τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου, ἀποτελεῖ *ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας*. Διότι αὕτη ἐξετάζει τὰ ἐλατήρια καὶ τὰς ἐπιδράσεις, τοὺς ἐσωτερικοὺς παράγοντας καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιρροὴν καὶ γενικῶς πᾶσαν αἰτίαν διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ὑπερβάσεως. Ἐν τούτῳ δὲ πιστοποιεῖται καὶ τὸ *δικαίωμα τῆς Ψυχολογίας νὰ προσδιορίζῃ τὸν τρόπον, τὴν κατεύθυνσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ὑπερβάσεως καὶ γενικῶς τοῦ βάθους τῆς συνειδήσεως*.

Ἡ Ψυχολογία συνεπῶς ἀσκοῦσα ἔλεγχον ἐπὶ τῶν βιωμάτων, τῶν συνειδητῶν γεγονότων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος τοῦ ἀτόμου *ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγχῃ τὴν ἀρχικὴν φάσιν τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας καὶ νὰ προσδιορίζῃ τὴν ὑφὴν τῆς ἀξιολογικῆς ὑπερβάσεως*.

Ἀλλὰ τὸ ἴδιον δικαίωμα τῆς Ψυχολογίας καὶ ἐξ ἄλλης ἐνδείξεως καταφαίνεται. Οὕτως ἡ Ψυχολογία ἑρμηνεύουσα τὴν πολιτιστικὴν ταύτην ἐνάργειαν τοῦ ἀτόμου ἐξυπηρετεῖ τὴν λεγομένην *Φιλοσοφικὴν Ἀνθρωπολογίαν*. Αὕτη, ὡς γνωστόν, ἐνδιαφέρεται τὸ μὲν διὰ τὴν ἔρευναν τῆς *μορφοποιοῦ ἐκείνης* δυνάμεως τοῦ ἀτόμου, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὸ δὲ διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν σταδίων τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς βαθμίδας τῆς προσωπικότητος. Τὸ πρῶτον σκέλος, ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πολιτιστικὸν διερεθισμὸν τῆς ψυχῆς ἤτοι εἰς τὴν *ἀφύπνισιν τῆς συνειδήσεως* πρὸς πολιτιστικὴν δημιουργίαν, ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν κυρίως τῆς Ψυχολογίας. Τὸ δεύτερον σκέλος, ἤτοι ἡ ἑρμηνεία τῶν σταδίων τῆς πολιτιστικῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς βαθμίδας τῆς προσωπικότητος, ἐπειδὴ συνδέεται πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν, ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῶν ἐπιστημῶν μέν, ἐφ' ὅσον ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν σταδίων τούτων, τῆς Ψυχολογίας δὲ καὶ τῶν συναφῶν ταύτῃ ἐπιστημῶν, ἐφ' ὅσον ἡ ἑρμηνεία αὕτη στρέφεται πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποκειμένου. Ἐν τούτῳ καταδεικνύεται καὶ ἡ σχέσις τῆς Ψυχολογίας

πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ τοὺς φιλοσοφικοὺς κλάδους. Ἡ δὲ σχέσις αὕτη διηνεκῶς εὐρύνεται, διότι ὄχι μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιστημῶν βαθμηδὸν αὐξάνεται, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀνάγκη τῆς *ψυχολογικῆς κατεργασίας* τῶν περιεχομένων αὐτῶν ἐπιτείνεται. Εἶναι δὲ τοῦτο λίαν σημαντικὸν διὰ τὴν Ψυχολογίαν, διότι διαπιστοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ἡ *ψυχολογικὴ καλλιέργεια τοῦ περιεχομένου πάσης ἐπιστήμης στηρίζει σταθερώτερον τὴν σπουδὴν ἐκείνης*. Καὶ σημαίνει τοῦτο, ὅτι ὅσον ἐντονώτερον καὶ βαθύτερον ἀφυπνίζεται ἡ συνείδησις καὶ ὅσον πλουσιώτερον διερεθίζεται ἡ πολιτιστικὴ ἐνάργεια τοῦ ὑποκειμένου τόσον τὰ βάθρα τῆς πολιτιστικῆς ἐκδηλώσεως τούτου εἶναι ἐγκυρότερα.

Ὁδηγεῖ δὲ ἡ μεγαλυτέρα ψυχολογικὴ ἐπεξεργασία εἰς ἐγκυρότερα περιεχόμενα διὰ τοὺς ἑξῆς *λόγους*:

α) Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἄτομον ἔχει τὴν συνείδησιν, ὅτι τὰ προϊόντα τῆς ἀφυπνίσεως τῆς συνειδήσεως, παρ' ὅλην τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτῶν καὶ τὴν διάρθρωσίν των κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ἐξ οὗ λόγου ἀποτελοῦν ταῦτα κοινωνικὸν ἀγαθόν, διατηροῦν τὸν δεσμόν των μετὰ τοῦ ὑποκειμένου καὶ διαδηλοῦν ταῦτα τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν του. Ἐκ τούτου δοκιμάζει τὸ ὑποκείμενον τὸ συναίσθημα εὐθύνης δι' αὐτὰ καὶ κρατεῖ τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τούτων κατὰ τρόπον ὥστε νὰ προβάλλῃ δι' αὐτῶν εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον τὴν προσωπικότητά του. Ἡ προσπάθεια ὅμως αὕτη, σημαίνουσα συμβολὴν ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου ἐντονωτέρων ψυχικῶν δυνάμεων, πλουσιωτέρας διαθέσεως καὶ ὑγιεστέρας σκέψεως, ἤτοι σκέψεως ἀπηλλαγμένης ἰδιοτελείας ἢ ἄλλου ἀλλοτρίου σκοποῦ, ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, δεδομένου ὅτι ἐξακριβοῦται διὰ τῆς βυθοσκοπήσεως, ἥτις ἀσκεῖται ὑπὸ ταύτης. Ἡ *ἐντονωτέρα συνεπῶς συμβολὴ τῆς ψυχῆς προσδίδει σοβαρώτερον κῦρος εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν περιεχόμενον*.

β) Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι ἡ συναισθηματικὴ ἀπόχρωσις, ἥτις συνοδεύει τὰ προϊόντα τῆς ἀφυπνίσεως τῆς συνειδήσεως, καλλιεργεῖ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ὑποκειμένου νὰ δράσῃ ἀξιολογικῶς, ἐξ οὗ λόγου ἀναφαίνεται ὁ ἔντονος ἐνθουσιασμὸς διὰ τὴν πνευματικὴν ζωήν. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ φαινόμενον διαπιστοῖ τὴν συμβολὴν τοῦ ψυχολογικοῦ κόσμου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπιστήμης.

γ) Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι τὸ ὑποκείμενον ἀσκεῖ τοιαύτην ἐπιλογὴν ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, ὥστε νὰ ὑφίσταται ἐξ ἐκείνων ἐπιροὴν ἐξυπηρετικὴν διὰ τὸν σποπόν του. Διότι εἶναι ἀληθὲς ὅτι πᾶσα ψυχὴ ἐμβίου ὄντος, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γερμανοῦ Βιολόγου v. Uexküll (1864-1944), ὑφίσταται ἐκ τοῦ περιβάλλοντος διερεθισμὸν κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς ταύτης. Διὰ τοῦτο καὶ ἕκαστον ἔμβιον ὃν διέπεται ὑπὸ ἰδίου περιβάλλοντος. Ἡ ἀφυπνιζομένη ἐν τούτοις συνείδησις δὲν ἀσκεῖ μόνον ἐπιλογὴν ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, ὥστε κατὰ τὴν

καταλληλότητα τούτων νὰ ἐξυπηρετηθῇ, ἀλλ' ἔτι πλέον προσδίδει καὶ εἰς τὸ φυσικὸν περιεχόμενον τοῦ περιβάλλοντος συμβολισμοὺς καὶ σημασίας οἰκείας πρὸς τὸ περιεχόμενόν της. Ἐκ τούτου ἀποκομίζει τὸ ὑποκείμενον τὰ ἑξῆς *πλεονεκτήματα :*

a) Δὲν δοκιμάζει τὸ ὑποκείμενον δέσμευσιν ἢ περιορισμοὺς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τούτου ἀλλὰ διερεθισμοὺς διὰ τὴν *ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς του.*

b) Δὲν δυσφορεῖ ἐπίσης τὸ ὑποκείμενον, ἀλλ' εὑρίσκει ἐν τῷ περιβάλλοντι τούτῳ ἱκανοποίησιν καὶ *δημιουργικὴν εὐαισθησίαν.*

c) Δὲν δρᾷ ἐπιπολαίως τὸ ὑποκείμενον ἀλλὰ τουναντίον παρουσιάζει ἡ πολιτιστικὴ δημιουργία τούτου *γνησιότητα* ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰ βαθύτερα αἰτήματα τῆς ψυχῆς του. Οὕτως ἐκ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς ἀναφαίνονται τὰ αἰτήματα αὐτῆς, ἅτινα προκαλοῦν τὴν οἰκείαν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, ἐκεῖθεν καλλιεργεῖται ἐξωτερικὸς κόσμος ἐναρμονιζόμενος πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀτόμου καὶ ἐκεῖθεν σημασιολογοῦνται καὶ συμβολίζονται τὰ στοιχεῖα τοῦ περιβάλλοντος κατὰ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ὑποκειμένου.

Κατὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου τῆς ἐμπειρίας τοῦ ὑποκειμένου πλουτίζεται καὶ ὁ κόσμος τοῦ περιβάλλοντος. Τοιουτοτρόπως τροφοδοτούμενον ἤδη τὸ ἄτομον ἐκ τοῦ περιβάλλοντος εὑρίσκει ἐν αὐτῷ τὸ θησαύρισμα τῶν ἐκ τοῦ παρελθόντος του διὰ κόπου καὶ μόχθου ἐπιτευχθέντων ἀγαθῶν. Ὅθεν ἔχει ἡ πολιτιστικὴ αὕτη δημιουργία τοῦ ἀτόμου γνησιότητα, διότι αὕτη προέρχεται ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κινήτρων τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰ κίνητρα τῆς ψυχῆς τοῦ ἰδίου ἀτόμου.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο τῆς τροφοδοτήσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντος κατὰ τὴν ἔφεσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ψυχῆς καταδεικνύει καὶ πάλιν τὴν ὑπὸ τῆς Ψυχολογίας παρεχομένην ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ περιβάλλοντος.

Εἶναι συνεπῶς ἀναμφισβήτητον γεγονὸς ὅτι ἡ *βαθυτέρα ψυχολογικὴ ἐπεξεργασία καθιστᾷ τὸ ὑποκείμενον γονιμώτερον καὶ ἀξιολογικώτερον εἰς εἰς τὴν δρᾶσιν του.* Καὶ ἐκ τούτου διαπιστοῦται ἐκ νέου τὸ δικαίωμα τῆς *Ψυχολογίας νὰ ἐλέγχῃ καὶ ἐξουσιάζῃ πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἐνέργειαν.*

Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα : Μήπως ἡ συμβολὴ αὕτη τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ὑποκειμένου, ὅστις ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, γίνεται αἰτία νὰ ἀμβλύνεται ἡ ἀντικειμενικότης τοῦ περιεχομένου τῆς ἐμπειρικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς ; Μήπως δηλονότι ἔχομεν ἐμφάνισιν *ψυχολογισμοῦ,* ὁπότε ἀντὶ πλεονεκτημάτων καὶ σοβαρωτέρων ἐξυπηρετήσεων τὰ μειονεκτήματα καὶ αἱ πλάναι θὰ σημειοῦνται καὶ θὰ κυριαρχοῦν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἀντὶ δικαιωμάτων τῆς Ψυχολογίας περὶ καταχρηστικῶν ἐπιρροῶν αὐτῆς θὰ πρέπῃ νὰ γίνεται ὁ λόγος ;

Ὁ *Ψυχολογισμὸς* ἀποτελεῖ ὅρον, ὅστις ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ ψυχολόγων παρουσιάζει διαφορετικὸν πνεῦμα. Οὕτως ὑπὸ πολλῶν διὰ τῆς λέξεως ταύτης δηλοῦται πᾶν ὅ,τι εἶναι κοινὸν εἰς διαφόρους φιλοσοφικοὺς κλάδους καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης οὐδεμία μομφὴ ἀποδίδεται εἰς ταύτην. Ὑπ' ἄλλων δηλοῦται ἡ ψυχικὴ συμβολὴ εἰς πᾶσαν πνευματικὴν ἐνέργειαν. Ὑπὸ τρίτων ὅμως ὑπὸ τὸν Ψυχολογισμὸν νοεῖται ἡ ἀπόδοσις κύρους μόνον εἰς τὰς ὑποκειμενικὰς δοξασίας. Οὕτω κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην σημειοῦται εἰς ἑκάστην συμβολὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐπίτασις τοῦ καθαρῶς ὑποκειμενικοῦ στοιχείου καὶ δὴ κυριαρχία τῶν ὑποκειμενικῶν ἀντιλήψεων καὶ πεποιθήσεων εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀσκῆται διάβρωσις τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ ἀφομοίωσις ταύτης πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς ἐπιταγάς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ συμβολὴ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ὑποκειμένου θὰ φέρῃ τὰς ἑξῆς συνεπείας :

1) Διαμόρφωσιν ἀπατηλῆς καὶ πλημμελοῦς κοινωνικῆς συμβιώσεως.

2) Διάρθρωσιν ἀπατηλῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς.

Ἡ ἄποψις ὅμως αὕτη ἔχει τὸ κῦρος της, ἐφ' ὅσον τὸ ἄτομον ἐξ ἐγωκεντρικῶν λόγων, ἰδιοτελείας ἢ ἄλλων ἁμαρτημάτων κινούμενον ἀσκεῖ μεροληπτικῶς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιροὴν τῶν ἁμαρτημάτων τούτων τὴν κοινωνικὴν ἢ πνευματικήν του ζωήν. Ἂν ὅμως ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου εἶναι καθαρὰ καὶ ἀπηλλαγμένη τῶν ἁμαρτημάτων τούτων, τότε οὐδεὶς *ψυχολογισμὸς ἀσκεῖται*. Ἡ δὲ ἐκτεθεῖσα ὑφ' ἡμῶν συμβολὴ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ὑποκειμένου οὐδένα ψυχολογισμὸν παρουσιάζει διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους :

1) Διότι τὰ βιώματα, τὰ συνειδητὰ γεγονότα καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτιστικὴ ἐνεργητικότης, δι' ὧν διεγείρεται ἡ ψυχὴ τοῦ ὑποκειμένου πρὸς δημιουργίαν, δὲν ἀποσκοποῦν εἰς ἐπίδειξιν ἢ ἰδιοτελῆ ἐμφάνισιν τούτου ἀλλ' εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν εὐγενῶν προϋποθέσεων τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ δημιουργικοῦ προορισμοῦ του εἰς τὴν ζωήν. Καὶ ναὶ μὲν ἀναφαίνονται πολλάκις ὑποκειμενικαὶ ἀπόψεις, αἵτινες ὁδηγοῦν εἰς ἀτομικὰς αὐθαιρεσίας ἢ ἀντικοινωνικὰς φιλοδοξίας, παιδιόθεν ὅμως καλλιεργεῖται διὰ τῆς ἀγωγῆς ἡ κοινωνικότης τοῦ ἀτόμου, ἥτις τιθασεύει καὶ ἀμβλύνει τὰ σπέρματα τῆς νοσηρᾶς ὑποκειμενικότητος, ὁπότε λειτουργεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ ὑποκειμένου κατ' ἀντικειμενικὰ κριτήρια.

2) Διότι πᾶσα *ψυχικὴ ἐνέργεια* τοῦ ἀτόμου ἔχει μὲν ἀφετηρίαν καὶ ἓν στάδιον ψυχικῆς καλλιεργείας, ὅπερ ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, συνεχίζεται ὅμως τοῦτο διὰ τῶν συμπληρωματικῶν σταδίων ψυχικῆς καλλιεργείας χαρακτῆρος λογικοῦ, ἅτινα ἀσκοῦντα τὴν λογικὴν ἐπεξεργασίαν αἴρουν τὴν ὑποκειμενικότητα τῶν ψυχολογικῶν δεδομένων. Ἐκ τούτου δὲ ἀποκαθίσταται ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια, ὅταν αὕτη ὁλοκληρώνεται, εἰς τὴν ἀντικειμενικήν της μορφήν. Ὅπως δὲ δὲν δύναται νὰ ὑπερεκτιμηθῇ ἡ *λογικὴ ἐπεξεργασία καὶ νὰ περιφρονηθῇ* ἡ σημασία τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας τοῦ ὑποκειμένου, ὡς

τοῦτο ἐπεζητήθη ἀπὸ τὴν Λογικοκρατίαν (Logicismus) τῆς νεοκαντιανῆς Σχολῆς τῆς Μαρβούργης ἤτοι ὑπὸ τῶν Her. Cohen, Paul Natorp, Ern. Cassirer καὶ Fr. Alb. Langes, οἵτινες φρονοῦν ὅτι εἰς τὴν ἀπόκτησιν, ἰδίᾳ τῶν γνώσεων, πρωταγωνιστοῦν αἱ λογικαὶ ἐνέργειαι, τοιουτοτρόπως καὶ τὰ ψυχολογικὰ δεδομένα, ἅτινα ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, καὶ γενικῶς ἡ ὑποκειμενικὴ συμβολὴ δὲν δύναται νὰ ὑπερεκτιμηθῇ καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπουσιώδης ἡ λογικὴ ἐπεξεργασία. Ἑκατέρα τούτων ἔχει τὴν οὐσιώδη σημασίαν της, δεδομένου ὅτι πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου εἶναι ὁλοκληρωμένη, ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετεῖται κατὰ τὰ πρῶτα μὲν στάδια αὐτῆς ὑπὸ τῆς ψυχολογικῆς προσπαθείας τοῦ ὑποκειμένου, κατὰ τὰ ἐπακολουθοῦντα δὲ στάδια ὑπὸ τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας τούτων.

Τὴν συμβολὴν ἀμφοτέρων τούτων εὑρίσκομεν εἰς ὅλας τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου. Οὕτω α) κατὰ τὴν θεωρητικὴν κίνησιν τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου[1] εἰς τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν ἐποπτείαν ἐπακολουθεῖ λογικὴ ἐπεξεργασία, ἥτις παρουσιάζει τὸ νόημα· β) κατὰ τὴν ἠθικὴν ἐνέργειαν τοῦ λόγου εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ χρέους ἐπακολουθεῖ ἡ ἄνθησις τοῦ λόγου, ἥτις παρουσιάζει τὴν καθαρὰν μορφὴν τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας καὶ γ) κατὰ τὴν καλαισθητικὴν ἐνέργειαν τοῦ λόγου εἰς τὰ αἰσθητικὰ δεδομένα ἐπακολουθεῖ ἡ οἰκεία πάλιν ἄνθησις τοῦ λόγου, ἥτις παρουσιάζει τὴν ὑφὴν τοῦ ὡραίου.

Ὅθεν παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου ἀναφαίνεται μὲν ἐκ τοῦ διερεθισμοῦ τῶν ὑποκειμενικῶν στοιχείων, ὡριμάζει ὅμως ἐκ τῆς λογικῆς καλλιεργείας καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ὁλοκληρωμένη ψυχικὴ ἐνέργεια ἐκδηλοῦται κατ' ἀντικειμενικὰ κριτήρια.

3) Διότι πᾶσα γενομένη δημιουργικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου ὑφίσταται τὴν *διαλεκτικὴν κίνησιν* τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἥτις εἶναι σύμφυτος πρὸς τὴν φύσιν τοῦ λογικοῦ. Αὕτη ἔχουσα ὡς κίνητρον τὴν ἔφεσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ κατευθυνομένη πρὸς τὴν ἰδέαν, πραγματοποιεῖ βαθμηδὸν ἀνάπτυξιν *ἐσωτερικοῦ φωτός*, τὸ ὁποῖον ἐκμηδενίζον τὰς ἀντιξόους καὶ ἀλλοτρίους τάσεις τῆς ψυχῆς, τὰς τὸ ἀγαθὸν ἀντιστρατευομένας, προάγει τὴν ψυχικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀτόμου καὶ ὁδηγεῖ τοῦτο πρὸς τὴν τελείωσίν του.

Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἑρμηνεύουσα τὰ τοῦ τρόπου τῆς τοιαύτης ἀνυψώσεως τῆς ψυχῆς, προσδιορίζει τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, δι' ὧν καλλιεργεῖται ἡ ἀνύψωσις αὕτη καὶ καθορίζει τὴν ἐπιροήν, ἥτις ἀσκεῖται ἐκ μέρους τῆς ἰδέας.

Ἄλλοτε δηλαδὴ πιστοποιεῖ τὴν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὴν ἀνύψωσιν ταύτην, τῆς ἐσωτερικῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, ὁπότε ἐκ τοῦ βάθους αὐτῆς ἀνακύπτουν δυνάμεις, αἵτινες κυριαρχοῦσαι φέρουν τὸν δεσμὸν τῆς ψυχῆς μετὰ

---

1. Κ. Δημητροπούλου, Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας, 144 - 146 καὶ 209 - 234.

τῆς αἰωνιότητος, καὶ τότε ἡ ἐσωτερίκευσις καὶ ἡ συνειδητοποίησις τούτου πληροῖ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου ἀγαλλιάσεως ἀλλὰ καὶ ὑποχρεώσεως ἰδανικῆς δράσεως, καὶ ἄλλοτε ὁ λόγος, ἐνεργῶν ὡς ἀκτινοβολία τοῦ Θείου Λόγου, γίνεται ὄργανον, τὸ ὁποῖον βοηθεῖ τὴν ψυχήν, κατὰ τὸν χρόνον τῆς δράσεώς της, νὰ λάβῃ συνείδησιν τῆς ἀθανασίας της[1]. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ ἀνύψωσις πρὸς τὴν ἰδέαν εἶναι ἔργον τῆς ἀτομικῆς δυναμικότητος, ὅπερ κατορθοῦται διὰ τῆς καθαρᾶς ἀφυπνίσεως τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἑδραιώσεως ἐν τῇ ψυχῇ τῶν φωτεινῶν δυνάμεων τῆς αἰωνιότητος. Ὁ θάνατος βεβαίως τῆς ὕλης διὰ τῆς ἑδραιώσεως ταύτης δὲν καταργεῖται. Θεμελιοῦται ὅμως τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τοῦτο ἐπικυροῖ τὴν ἐκ τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως τῆς ψυχῆς θεμελίωσιν τοῦ ἀσαλεύτου πνευματικοῦ φωτός.

Δὲν λειτουργεῖ ὅμως πάντοτε ἡ ἱκανότης πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ψυχῆς. Μέριμναι καὶ διαφέροντα διὰ τὴν ζωὴν προκαλοῦν ἀντιξοότητας, αἵτινες παρακωλύουν τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ἂν ἡ ἔφεσις τούτου δημιουργῇ τὴν ἀγαθὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος, ἡ σὰρξ ὅμως ὡς ἀσθενὴς οὐχὶ σπανίως ἀμβλύνει τὴν ἱκανότητα τούτου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἐξωκόσμιος αἰωνιότης καλεῖται νὰ γαληνεύῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου. Γέφυρα πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ *πίστις* πρὸς τὴν ἐκ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος χάριν (Gnade), ἥτις ἐν τῇ ἐναργείᾳ της καλλιεργεῖ τὴν αὐτονομίαν τῆς ὑπερβατικῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ πλεῖστοι φιλόσοφοι, ὡς ὁ Kierkegaard εἰς τὴν σύγχρονον ζωήν, ἑρμηνεύουν τὴν τελείωσιν ταύτην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὅθεν καὶ ἡ διαλεκτικὴ κίνησις τοῦ ἀτόμου, ἥτις καλλιεργεῖ τὴν τελείωσιν, ἔχει ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ Ψυχολογισμοῦ καὶ τὴν θεμελίωσιν ἀρχῶν κύρους αἰωνίου.

4) Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὴν ζωὴν γοητεύει καὶ ρυμουλκεῖ ἡ *προσωπικότης*. Αὕτη ὑπερέχουσα τῶν ἄλλων ἀτόμων εἰς ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ἐφόδια καλλιεργεῖ αὐτόχθονα πολιτισμὸν καὶ διεπομένη ὑπὸ ἀξιολογικῶν βιώσεων ἔχει τὸ προνόμιον νὰ διέπηται ὑπὸ ἰδεωδῶν καὶ νὰ ἐπιβάλληται εἰς τὴν κοινωνίαν.

Τὸ ἔργον, ὅπερ ἀσκεῖ αὕτη, εἶναι προσωπικόν, οἱ ὁρίζοντες ὅμως τοὺς ὁποίους ἀνοίγει λόγῳ τῆς ἠθικῆς αὐτοκυριαρχίας της ἔχουν ὑπερατομικὴν σημασίαν καὶ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν εὐαισθησίαν τῆς ὁλότητος. Ἀντικειμενικὴ συνεπῶς εἶναι ἡ δρᾶσις αὐτῆς καί, ὡς εἶναι φυσικόν, ἀσκοῦσα εὐεργετικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κοινωνίας, κατευθύνει καὶ τὴν προσπάθειαν τῶν ἀτόμων οὐχὶ κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν ἰδιοτέλειαν αὐτῶν ἀλλὰ κατ' ἀντικειμενικὰ καὶ ἔγκυρα κριτήρια.

Οὕτως ἡ δημιουργία τῶν ἀνθρώπων ἀνέρχεται ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον

---

1. Ἰωάν. Θεοδωρακοπούλου, Φιλοσοφικὰ Μελετήματα, σ. 69-71.

εἰς τὸν διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καλλιεργούμενον ἀντικειμενικὸν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν ἀκατάληπτον διὰ τὴν συνείδησιν αἰώνιον κόσμον. Τοῦτον ἂν καὶ αἱ ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμαι προωθούμεναι ζητοῦν νὰ ἀποσαφηνίσουν, μόνον ἡ ἐσωτερίκευσις τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ πηγῶν τῆς αἰωνιότητος δύναται νὰ ὑποδηλώσῃ.

Εἰς τὴν πορείαν διὰ τὴν ἀνάτασιν ταύτην, ἐξ ὅσων ἀνωτέρω ἔχομεν ἀναφέρει, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ κόσμος αὐτῆς κρατοῦν δεσπόζουσαν θέσιν. Διότι αὕτη ὄχι μόνον καλλιεργεῖ τὴν ἀνάτασιν πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, ἀλλ' ἔτι πλέον ἐξ αὐτῆς κατόπιν ἐσωτερικοῦ διερεθισμοῦ ἀποκαλύπτει τὸν φωτισμὸν τῆς αἰωνιότητος. Ἡ ἱκανότης ὅθεν αὕτη τῆς ψυχῆς, ἥτις ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, προσδιορίζει καὶ τὰ *δικαιώματα αὐτῆς*.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ